

Розвиток професійної компетентності керівників ЗНЗ у системі підвищення кваліфікації як педагогічна проблема

У статті розглядається актуальність проблеми розвитку професійної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної освіти. Автором розглянуто праці вітчизняних та зарубіжних науковців, які працювали за даним напрямком. Дається обґрунтування суперечності між соціальними вимогами до особистості та її діяльності й недостатнім рівнем підготовки до виконання своїх професійних функцій у сучасних умовах.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, розвиток професійної компетентності, система курсової підготовки, підвищення кваліфікації, керівник загальноосвітнього навчального закладу.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Зміна освітньої парадигми (мета, завдання, зміст, форми, методи) вимагає принципово нового підходу не тільки до удосконалення системи відтворення кадрового педагогічного потенціалу, а й до системи післядипломної освіти. Мова йде, перш за все, про реалізацію концепції *неперервної педагогічної освіти*, головною ідеєю якої є усвідомлення того, що навчання людини, її загальна і фахова підготовка є не тільки етапом, а й невід'ємною складовою її життя. В умовах реалізації навчальних і виховних завдань, що висувуються перед системою освіти, значне місце відводиться розвитку та удосконаленню професійної компетентності педагогічних кадрів. Система освіти спрямована не тільки на підготовку, але й на постійний розвиток професійної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів як активного суб'єкта діяльності, пізнання, спілкування. Це забезпечується принципами безперервності та наступності між базовою професійною і післядипломною освітою. Система післядипломної освіти є органічною складовою частиною системи неперервної освіти і її подальше функціонування та розвиток можливі лише за умови тісного взаємозв'язку з усіма іншими складовими освітньої сфери, в тому числі і її підсистемою – підвищенням кваліфікації.

Процес підвищення кваліфікації в сучасних умовах розглядається як підготовка спеціаліста до вирішення нових завдань у соціокультурній та професійній діяльності і як особливий вид навчання на всіх етапах його становлення (адаптації, стабілізації, перетворення) [3, с.63-64].

Одним із завдань системи підвищення кваліфікації, зокрема курсової підготовки (технологія педагогічного керівництва особистісно професійним розвитком працівників освіти передбачає створення відповідних умов навчання) є розвиток професійної компетентності керівних кадрів освіти. Соціальна потреба в цьому обумовлена, головним чином, протиріччям між змінами, що мають місце в соціально-економічній та освітній сфері, і готовністю керівників шкіл гнучко на них реагувати, аналізувати і передбачати можливі наслідки своїх управлінських рішень. Як бачимо, проблема встановлення співвідношення між соціальними вимогами до особистості та її діяльності і недостатнім рівнем підготовки до виконання своїх професійних функцій у сучасних умовах не втратила свого значення.

Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми... Проблема розвитку професійної компетентності педагогічних та керівних кадрів знайшла відображення в багатьох дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців. Це перш за все соціокультурні і психологічні питання підвищення творчої активності та самостійності педагогічних працівників у процесі їх курсової підготовки, можливості залучення працівників освіти до науково-дослідницької експериментальної роботи, ефективність впровадження досягнень педагогічної науки та реального продуктивного досвіду в практику навчання. Ці та інші проблеми висвітлюються у роботах Є.С.Березняка, Є.П.Белозерцева, В.І.Бондаря, З.І.Васильєвої, Н.М.Ващенко, С.Т.Вершловського, М.І.Дробнохода, І.Ф.Жерносека, М.Ю.Красовицького, С.В.Крисюка, В.Ю.Кричевського, Ю.М.Кулюткіна, В.І.Маслова, В.Н.Максимової, В.В.Олійника, Ф.І.Паначина, М.Н.Піскунова, М.М.Скаткіна, Г.С.Сухобської, Е.П.Тонконової, П.В.Худомінського, В.О.Якуніна [5, 9].

Питання професійної компетентності педагогічних та керівних кадрів тісно переплітається з поняттям педагогічної майстерності і розкривається в дослідженнях М.М.Бургіна, І.А.Зязюна, В.І.Загвязінського, В.І.Паламарчук, М.М.Поташніка, А.І.Пригожина, В.А.Семиченко, І.О.Фрумїна, Т.І.Шамової та інших. В своїх працях зазначені науковці вивчають проблеми вдосконалення професійної майстерності педагогічних та керівних кадрів освітніх закладів, аналізують типові проблеми в діяльності керівників, виявляють їхню природу, визначають роль і місце в розвитку системи освіти.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є окреслити основні проблеми розвитку професійної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів у процесі підвищення кваліфікації в інституті післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу... Актуальність дослідження визначається потребами суспільства у випереджальній освіті й професійно-особистісному розвитку директорів шкіл – керівників основної ланки шкільної освіти як активних суб'єктів культури, соціально-історичного процесу, своєї життєдіяльності і життєтворчості. Ці вимоги обумовлені комплексом причин:

- швидкозмінюваною структурою потреб суспільства в цілому і його соціальних інститутів;
- технічним прогресом, що визначає необхідність володіння складним комплексом знань, умінь і навичок у професійній і соціальній діяльності;
- збільшенням інформаційного навантаження, на тлі якого знання мають тенденцію швидко застарівати, що обумовлює необхідність постійного удосконалення і самовдосконалення фахівців;
- необхідністю вміння „працювати в команді”, виявляти готовність до співробітництва і самостійно орієнтуватися в суміжних галузях;
- висунанням на перший план таких якостей, як уміння брати на себе відповідальність, здатність самостійно думати і діяти.

Міжнародна комісія з освіти у XXI ст. дійшла висновку, що майбутній прогрес людства залежить не стільки від економічного росту, скільки від рівня розвитку особистості. ЮНЕСКО пропонує перейти від класичного поняття „людські ресурси” до концепції „компетентності людини”.

Дана концепція передбачає максимальне, всебічне врахування інтересів людини: оволодіння професійною компетентністю, знаннями, уміннями і навичками, необхідними для охорони і поліпшення здоров'я, розвитку культури, захисту навколишнього середовища, конкурентоспроможності на ринку праці.

Якість професійного становлення і розвитку особистості керівників шкіл багато в чому визначає характер і долю модернізації шкільної освіти, сприяючи приведенню її у відповідність до сучасних життєвих потреб країни. У зв'язку з цим виникає гостра необхідність розробки теорії і практики формування професійної компетентності керівників шкіл.

На думку В. Маслова, в сучасних дослідженнях процес формування професійної компетентності керівників шкіл, як правило, розглядається у вигляді тимчасового ряду, що характеризується етапами, періодами, фазами. Значне місце приділяється характеристиці особливостей того або іншого етапу формування професійної компетентності керівників шкіл в ізоляції одне від одного. При цьому мета дослідження кожного разу впливає з сутності розглянутого етапу, але не визначається стратегічною метою формування професійної компетентності керівників шкіл у процесі післядипломної освіти, а зміст і організація діяльності учасників цього процесу меншою мірою будуються з урахуванням особливостей діяльності і якостей особистості самого керівника [3, с.65].

Для реалізації розвитку професійної компетентності важливим є дослідження структурних компонентів особистості, їхніх генетичних зв'язків у різні моменти часу і реальних новотворів у цих компонентах (як позитивних, так і негативних), обумовленості протікання процесу формування професійної компетентності на кожному з наступних етапів особливостями розвитку цього процесу на попередніх етапах (спадкоємні зв'язки).

Важливим аспектом даної проблеми є визначення реальних суперечностей між вимогами, що висуваються професійною діяльністю до особистості, її особистісними устремліннями і завданнями, що постають перед нею, з'ясування ролі й ефективності системи педагогічних умов, що забезпечують послідовне вирішення цих суперечностей.

На сьогодні склалися і вимагають вирішення такі суперечності:

- між об'єктивною потребою школи, що розвивається, у компетентному керівникові та недостатньою ефективністю системи післядипломної освіти керівників шкіл у забезпеченні їх цілісної випереджальної підготовки;
- між інтегративною природою професійної компетентності керівника школи і відсутністю науково-методичного забезпечення та системного знання з її формування в процесі післядипломної освіти;
- між об'єктивно зростаючою потребою у створенні тими, хто навчається, індивідуального освітнього маршруту в процесі післядипломної освіти, здатного виступати як механізм, що забезпечує рефлексію, самоорганізацію і саморегуляцію їхнього професійно-особистісного саморозвитку, і низьким розвиваючим потенціалом традиційної системи підвищення кваліфікації керівників шкіл [2, с.38].

Усе це й визначає актуальність проблеми професійної компетентності директора школи, де компетентність розглядається науковцями як риса особистості менеджера, причому головним вважається не тільки наявність знань, а й уміння їх використовувати, здійснюючи управлінську діяльність [1, с.21].

Компетентність (від лат. *competens* – належний, відповідний) – сукупність знань і умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію [6, с.65].

Питання компетентності в управлінській діяльності керівника пов'язується із професіоналізмом, і тому категорія „професійна компетентність” визначатиметься рівнем професійної освіти і досвідом, індивідуальними здібностями і якостями керівника, мотивованим прагненням до неперервної самоосвіти і самовдосконалення, творчим і відповідальним ставленням до справи [5, с.84].

В.К.Мельник у своєму дослідженні підкреслює, що компетентність сучасного керівника ЗНЗ визначають його освіченість, наявність вищої і особливо спеціальної професійної освіти; практичне знання справи як прояв високого рівня професіоналізму та особистих якостей керівника; глибоке розуміння обстановки, що складається, а також цілей і завдань управлінської діяльності [4, с.80-82].

У дослідженнях Л.І.Даниленко та Л.М.Карамушки визначають компетентність (від лат. *competens* – належний, відповідний) керівника загальноосвітнього навчального закладу як сукупність необхідних для ефективної професійної діяльності систематичних науково-філософських, суспільно-політичних, психолого-педагогічних, предметних та соціально-функціональних знань і вмінь, відповідних особистісних якостей [5, с.20].

На думку авторів, професійна компетентність керівника школи визначається сукупністю таких компонентів:

- знання, необхідні для педагогічної спеціальності або посади;
- уміння і навички, які потрібні для успішного виконання функціонально-посадових обов'язків;
- професійні, ділові та особистісно значущі якості, що сприяють якнайповнішій реалізації власних сил, здібностей і можливостей у процесі виконання функціонально-посадових обов'язків;
- загальна культура, необхідна для формування гуманістичного світогляду, визначення духовно-ціннісних орієнтирів, моральних і етичних принципів особистості;
- мотивація професійної діяльності [5, с.20].

В.Маслов під компетентністю керівника школи розуміє систему теоретико-методологічних, нормативних положень, наукових знань, організаційно-методичні й технологічні вміння, які об'єктивно необхідні особистості для виконання посадово-функціональних обов'язків, а також відповідні моральні і психологічні якості [3, с.63].

Т. Браже зазначає, що професійна компетентність осіб, які працюють у соціологічній системі спеціальностей „людина – людина”, визначається базовими знаннями та вміннями, ціннісними орієнтирами фахівця, мотивами його діяльності, розумінням себе у світі і світу навколо себе, взаємодією з людьми, загальною культурою, здатністю до творчого розвитку [1, с.54].

Тенденції соціально-економічного та культурного розвитку України, оновлення системи освіти, впровадження новітніх педагогічних технологій вимагають здійснення об'єктивного професіографічного аналізу діяльності спеціалістів, в тому числі й управлінців, виявлення рівня їх підготовки до розуміння потреби в особистісному професійному вдосконаленні, розробки системи критеріїв оцінки рівня професійної компетентності керівника освітнього закладу, зокрема. У зв'язку з цим виникає необхідність у науковому обґрунтуванні шляхів збалансування між соціальними вимогами до особистості і діяльності директора школи та рівнем його готовності до виконання своїх професійних і посадових функцій.

Удосконалення системи курсової підготовки (СКП) керівних кадрів зумовлено і наявністю відомого дефіциту правового, економічного та технічного нормативного забезпечення. Швидке старіння наукової інформації, поява нових технологій, реформування соціально-економічної системи створили в суспільстві ситуацію, коли стало неможливо навчитися чогось один раз на все життя, і тим зумовили потребу у систематичному поглибленні й оновленні знань, професійних умінь і навичок [2, с.40].

Актуальність проблеми зростає ще й тому, що в практиці спостерігається явно виражений відрив фактичного стану професійної підготовки керівників шкіл від вимог, які висуваються суспільством до психолого-фізіологічних і професійних якостей керівника. На сьогодні існує певний відрив між теоретичними знаннями і навичками директора школи і практичним їх використанням. Значна частина керівників шкіл недостатньо володіє практичними уміннями і навичками виконання своїх функцій. Вирішення проблеми включає в себе як виявлення причин згаданих протиріч, так і чітке визначення сутності умінь та принципів класифікації, ефективних форм і методів їх формування.

На даний час намітилися два стратегічні підходи до реформування СКП: особистісно орієнтована модель підвищення кваліфікації педагогічних працівників і діяльнісна модель, основні параметри якої у задані професійно значущими якостями педагога. Вони дають можливість на практиці моделювати професійну компетентність управлінців у системі підвищення кваліфікації як особистісно-діяльнісну [3, с.65].

Разом з тим у практиці організації курсової підготовки поки що відсутня чіткість у підходах до розробки індивідуальних систем професійного розвитку (слухача або його діяльності). На сучасному етапі перебудови суспільства головною ідеєю освіти має бути якісна характеристика особистості як громадянина і спеціаліста, а завданням системи підвищення кваліфікації – перетворення, удосконалення професійних якостей, розвиток професійно-педагогічної компетентності або зміна змістовних характеристик, пов'язаних з поняттям кваліфікації

[5, с.34].

Для СПК, як показує аналіз теорії і практики, визначилось два основних протиріччя. Перше – між рівнем підготовки спеціаліста та професійною його адаптацією і вимогами, що висувуються динамікою соціально-педагогічної реальності. Друге – між нагальною необхідністю розгляду педагогічної реальності і рівнем інтегративності процесів, які її визначають.

Ознайомлення з теорією і практикою управлінської діяльності у різних сферах соціального буття показує, що одним із найбільш ефективних засобів оптимізації процесу удосконалення професійної компетентності у системі відтворення кадрів є використання резерву творчості особистості. Високий рівень реалізації сукупності знань, умінь і навичок керівника школи в умовах опанування нових соціально-економічних перетворень, кардинальної перебудови освіти, осмислення сутності інноваційної управлінської парадигми – менеджменту, опори на внутрішній план особистості управлінця вимагає активізації усіх внутрішніх резервів особистості.

В умовах сучасних змін діяльність керівників шкіл ускладнюється. Набувають значущості такі якості, як „нове сполучення інтелекту й оперативних якостей”, уміння „працювати в стресових ситуаціях”, „уміння розвивати в собі здатність блокувати їх вплив на спроможність виконувати свої функції [5, с.35].

Висновки... Інноваційні процеси, які відбуваються в сучасній системі освіти, потребують появи керівника нового типу. Модернізація управління загальноосвітнім навчальним закладом по-іншому ставить питання професійної компетентності керівників шкіл. Розвиток професійної компетентності розглядається науковцями як складна проблема педагогічної науки та практики, що потребує подальшого розв'язання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Браже Т. Г. Развитие творческого потенциала учителя / Т. Г. Браже // Советская педагогика. – 1989. – №8. – С.89-94.
2. Крисюк С. В. Підвищення кваліфікації педагогічних кадрів як система / С. В. Крисюк // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 2. – С.37-46.
3. Маслов В. І. Наукові засади визначення змісту підвищення кваліфікації та підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів / В. І. Маслов // Післядипломна освіта в Україні. – 2002. – №2. – С.63-66.
4. Мельник В. Р. Стандарти управлінської кваліфікації керівника навчального закладу / В. Р. Мельник // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2002. – №2. – С.77-82.
5. Освітній менеджмент : навч. посіб. / за ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. – К. : Шкільний світ, 2003. – 400 с.
6. Професійна освіта : словник : навч. посіб. / уклад. С. У. Гончаренко та ін. / за ред. Н. Г. Ничкало]. – К. : Вища шк., 2000. – 380 с.

Анотація

Н.В.Лепихова

Развитие профессиональной компетентности руководителей ОУЗ в системе повышения квалификации как педагогическая проблема

В статье рассматривается актуальность проблемы развития профессиональной компетентности руководителей общеобразовательных учебных заведений в системе последипломного образования. Автором рассмотрены труды отечественных и зарубежных научных работников, которые работали в данных направлениях. Дается обоснование противоречия между социальными требованиями к личности и ее деятельности и недостаточным уровнем подготовки к выполнению своих профессиональных функций в современных условиях.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, развитие профессиональной компетентности, система курсовой подготовки, повышения квалификации, руководитель общеобразовательного учебного заведения.

Summary

N.V.Lepikhova

Development of Professional Competence of Heads of General Educational Institutions in the System of Improvement of Professional Skill as Pedagogical Problem

The actuality of the problem of professional competence development of heads of general educational institutions in the system of post-graduate education is considered In article. The author examines the works of domestic and foreign researches who worked in this direction. The substantiation of the contradiction between social requirements to the person and his activity, and insufficient level of preparation for performance of the professional functions in modern condition are given.

Keywords: competence, professional competence, development of professional competence, system of course preparation, improvement of professional skills, head of general educational institution.

Дата надходження статті:

„3” грудня 2008 р.